

Evropa med iskanjem identitete in izgradnjo prihodnosti

Marko Bucik

Sodobna politična arhitektura Evrope je bila v veliki meri zgrajena na pogorišču vojn, ki so skozi stoletja za seboj puščale množice trupel, uničena življenja in razdejanje neslutnih razsežnosti. Dehumanizirana absurdnost avtokracij je svoje prebivalce v želji po prevladi nad sosednjimi narodi pošiljala v morilske pohode tako rekoč brez prestanka. Vojna je bila za staro celino stanje normalnosti, obdobja miru so bila zgolj začasna prekinitev.

Pohlep in želja po svetovni nadvladi sta najmočnejše evropske države gnala preko oceanov in celin, v osvajanje tujih ozemelj in prisvajanja njihovih bogastev. Dolga stoletja so bogastva Afrike, Indije in Latinske Amerike napajala požrešnost domnevno »razvite« in »civilizirane« Evrope, ki je tako lahko v izobilju proizvajala najbolj napredne mislece ter oblikovala najbolj razvita gospodarstva. Dvajseto stoletje je prineslo streznitev. Nerazumljiv vzpon politike medsebojnega sovraštva in večvrednosti je pripeljal staro celino na rob propada in nakazal potrebo po temeljitem premisleku o prihodnosti celine, ki še enega obdobja nebrzdane samodestruktivnosti po vsej verjetnosti ne bi preživela.

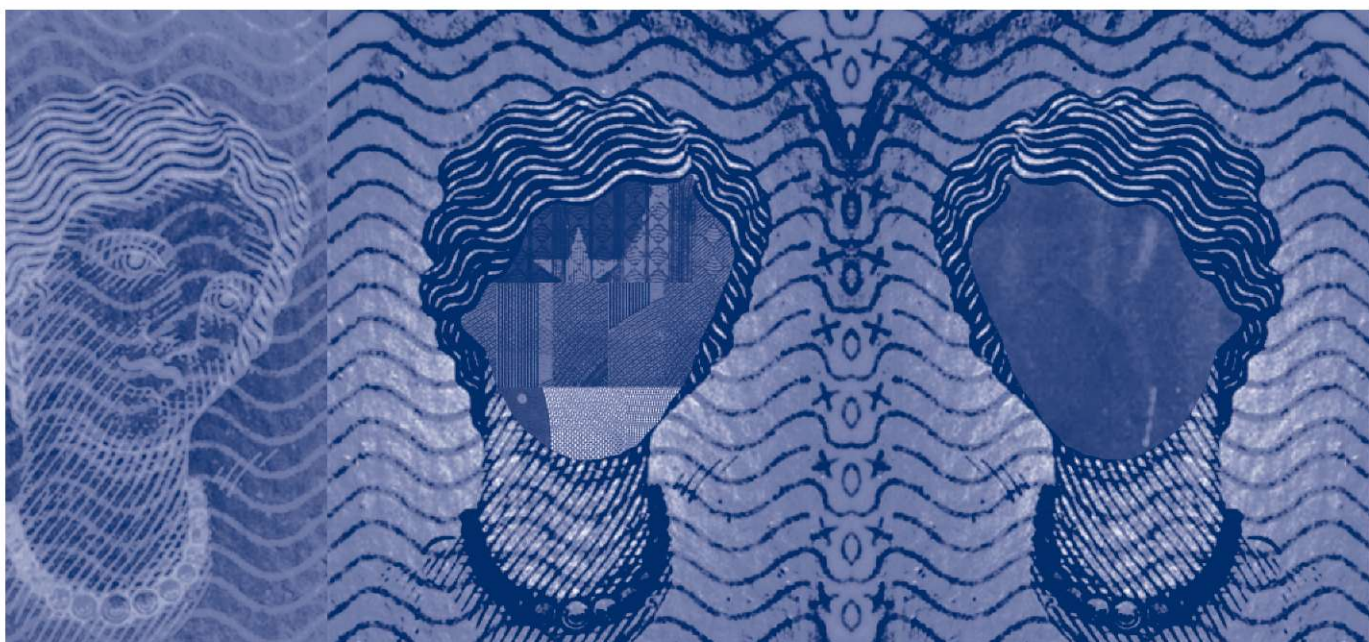
Rodila se je ideja evropskega gospodarskega in političnega sodelovanja, ki naj bi dotedanje smrtne sovražnike združila v obnovi uničenega in postavljanju okvirov novega, boljšega, trajnega.

Obdobje po drugi svetovni vojni je tako zaznamoval pragmatizem evropskih političnih elit, ki so kljub ideološkim razhajanjem uspele zgraditi soglasje o Evropi kot celini miru in medsebojne solidarnosti. Zahodna Evropa je v času hladne vojne doživela izjemen gospodarski razcvet ter duhovni preporod. Država blaginje, človekove pravice in zaščita manjšin so služile kot garant notranje družbene kohezivnosti, medtem ko sta postopno odpravljanje carin in uvedba enotnih standardov krepila čezmejno gospodarsko sodelovanje in povečala pretok dobrin. Še pomembneje, desetletja miru in izobilja so počasi, a vztrajno pričela oblikovati nadnacionalno kulturno identi-

teto Evropejstva, ki je nudila plodna tla za nadaljevanje vizije združevanja.

Gospodarska skupnost, oblikovana na koncu 50. let preteklega stoletja, se je vztrajno širila. Šest ustanovnih članic – Francija, Nemčija, Italija, Belgija, Luksemburg in Nizozemska – je do sredine 80-ih let medse sprejela še Dansko, Veliko Britanijo, Irsko, Grčijo, Španijo in Portugalsko. Slednje tri so po propadu avtoritarnih režimov v evropskem združevanju našle trdno oporo za konsolidacijo novo oblikovanih parlamentarnih demokracij in razvoj svojih gospodarstev. Evropski finančni solidarnostni mehanizmi so, kljub svojemu omejenemu obsegu, predstavljali prelom z zgodovino vojn ter simbolizirali novo Evropo medsebojne podpore in nesebičnega širjenja blaginje. Kmalu po padcu berlinskega zidu so se skupnosti – takrat že poljudno imenovani Evropski uniji (EU) – pridružile še Finska, Švedska in Avstrija, zlom komunizma pa je pripeljal tudi do združitve Zahodne in Vzhodne Nemčije. Medtem, ko so na ozemlju nekdanje Jugoslavije divjale vojne, so Evropski voditelji pričeli priprave na najboljše in najzahtevnejšo širitve Unije dotlej – pristopna pogajanja so v Evropski projekt vključila sedem držav nekdanjega Vzhodnega bloka – Češke, Slovaške, Madžarske, Poljske, Estonije, Latvije in Litve – ter Slovenije, Malte in Cipra. Deseterica se je EU pridružila v soju ognjemetov maja 2004, tri leta kasneje sta vstopili še Romunija in Bolgarija.

Modra zastava z dvanajstimi zvezdami je tako postala simbol združevanja, kljub temu, da je desetletje vojn na Zahodnem Balkanu na televizijske zaslone Evrope in sveta prislikalo grozote, ki so se naivno zdele stvar preteklosti. Posnetki množičnih grobišč in koncentracijskih taborišč so oživili spomine na podobe izpred petdesetih let. Taiste podobe, ki jih je evropsko združevanje skušalo preoblikovati v politično determiniranost za izgradnjo nadnacionalne demokratične strukture, znotraj katere bi lahko vsi evropski narodi sobivali v sožitju in blaginji. Vukovar, Knin, Mostar, Sarajevo in Srebrenica so grobo prekinili najdaljše obdobje miru v sodobni evropski zgodovini in služili kot kruto opozorilo Evropi: sovraštvo, nacionalizem,

politična norost in brezglavo nasilje ostajajo med nami. Vendar pa je bilo še pomembnejše spoznanje, da je pot političnega in gospodarskega združevanja pravilna, njeno nadaljevanje pa nujno.

Vgrajena trenja

Tudi če odmislimo vojne na Zahodnem Balkanu in sedanjo gospodarsko krizo, seveda zgodovina EU ni zgolj zgodovina uspehov, temveč predvsem vzponov in padcev. Danes se verjetno malokdo spomni, da sta le nekaj let po ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo, neslavno propadla poizkusa vzpostavitve politične in obrambne unije. Povsem razumljivo sta bila za mnoge oba predloga utopična. Manj kot deset let po zaključku druge svetovne vojne, rane namreč še niso bile dovolj zaceljene.

Vendar je ta kmalu pozabljeni začetni neuspeh nakazal razhajanja med dvema skupinama evropskih mislecev in politikov, ki v svojem bistvu ostaja enak tudi danes. Na eni strani so stali zagrizeni zagovorniki hitrejšega evropskega integriranja, ki so želeli obstoječo skupnost čim prej preoblikovati v politično federacijo z močnimi osrednjimi nadnacionalnimi institucijami. Njihov idejni oče, italijanski politični mislec in borec proti fašizmu Altiero Spinelli, je trdil, da pot k večnemu miru na stari celine vodi zgolj preko oblikovanja demokratične evropske federacije, ki bi omejila suverenost nacionalnih držav in vzpostavila večnacionalne osrednje institucije. Verjel je na-

mreč, da dokler se bodo nacionalne politične elite – predvsem tiste v Rimu, Parizu in Bonnu (kasneje tudi Londonu) – vsaka zase egoistično borile za doseganje ozkih nacionalnih interesov, namesto za evropsko skupno dobro, nevarnost vnovične vojne ne bo odpravljena. Prav tako se je bal, da bo čas zabrisal spomin na tragične razsežnosti druge svetovne vojne in tako preprečil radikalno preobrazbo stare celine. Zato je bila hitrost evropskega združevanja zanj ključnega pomena.

Na drugi strani so stali bolj pragmatični politiki, ki so zagovarjali počasnejši ritem povezovanja. Verjeli so, da osrednja celica politične legitimnosti in moči ostaja nacionalna država ter da je federacija oddaljen cilj, ki bo dosežen zgolj postopoma. Pomembneje se jim je zdelo korak za korakom graditi institucionalno arhitekturo, ki bo najprej združila evropska gospodarstva in konsolidirala nacionalne demokracije ter šele s časom pripeljala Evropo do točke, ko bosta politična združitev in prenos suverenosti samoumevna ter tudi mogoča.

Tovrstno trenje med federalisti in zagovorniki medvladnega sodelovanja je bilo v zadnjih desetletjih stalnica političnih razhajanj o prihodnosti evropskega integriranja. Federalisti so nedvomno uspeli določiti smer, tako imenovani statisti pa hitrost gibanja. Nacionalne države so se tako v procesu gospodarskega združevanja postopoma odrekale nekaterim atributom suverenosti, osrednje evropske institucije pa so pridobivale vedno več pristojnosti. Redna vrhunška srečanja evropskih voditeljev so zblíževala politične elite, birokratska organiziranost pa

je skrbela tako za socializacijo državnih uradnikov, kot tudi za oblikovanje in zaščito evropskega interesa. EU je postajala okvir, v katerem so se razreševali spori, določali demokratični standardi, oblikovale skupne evropske politike, postopoma pa tudi vse bolj prostor, v katerem so države pričele koordinirati svoje zunanje in obrambne politike. Evropejci so se lahko svobodno gibali po celotni EU, študirali na tujih univerzah ter iskali nove poslovne izzive. Sicer po obsegu skromen evropski proračun je postal orodje za financiranje skupnih projektov ter, še pomembneje, mehanizem za solidarnostni prenos sredstev od razvitejših k manj razvitim državam, v želji, da se nekega dne razlike povsem odpravijo. Le nekaj desetletij po najhujši vojni 20. stoletja je evropsko združevanje tako prišlo do točke, ko se vrnitev v temno obdobje vojn ni zdelo več verjetna.

Sedanje dileme

Nedvomna izjemnost dosežkov pa se je na prehodu v novo tisočletje soočila z nekaterimi negativnimi trendi in neizogibnimi institucionalnimi neravnotežji. Pet glavnih dejavnikov je tako bistveno zaznamovalo obdobje pred izbruhom sedanje gospodarske krize.

Prvič, mlajše generacije Evropejcev, ki so odrasle v desetletjih miru, gospodarskega razcveta in vedno večje osebne svobode, so povsem razumljivo vlogo in namen EU dojemale bistveno drugače kot generacije pred njimi, ki so preživele vojne in trpele pomanjkanje. Politične elite so zato skušale EU predstaviti kot političen projekt, ki evropskim državam zagotavlja ekonomski

imenovalca. Z muko sprejete odločitve so bile tako velikokrat resda edine možne, vendar zaradi tega tudi nujno nepopolne. Tretjič, evropska politična identiteta je pričela zaostajati za kulturno. Medtem, ko so ustanovne članice bile vajene tesnega medsebojnega sodelovanja že več kot petdeset let, so se nove članice šele dodobra pričele privajati na delitev nedavno pridobljene suverenosti. Na žalost je zato širitev EU v očeh mnogih (zmotno) postala ovira na poti k napredku. Za številne federaliste pa tudi ovira na poti k poglobljanju političnega integriranja. Četrtrič, dolga desetletja je bila EU v veliki meri projekt evropskih političnih elit, državljani so namreč na njihove evropske politike vplivali le posredno. V očeh ljudi je tako EU vse bolj postajala tehnokratski aparat, na delovanje katerega so lahko vplivali le na evropskih volitvah vsakih pet let. Zaradi težko razumljivih in netransparentnih mehanizmov odločanja, majhne izpostavljenosti pritisku medijev, je »Brusel« postal sinonim za brezbarvno in brezosebno birokracijo, čeprav so taisti »Brusel« usmerjali doma voljeni predstavniki ljudstva. Ta občutek nedemokratičnosti in nemoči se je vedno znova izrazil preko nizke udeležbe na evropskih volitvah ter se še okrepil ob neupoštevanju negativnih izidov referendumov, tako v Franciji in na Nizozemskem leta 2005, kot tudi leta 2008 na Irskem. Tako imenovani »demokratični deficit« je tako danes verjetno najpogostejša besedna zveza, ko pogovor nanese na EU. Nenazadnje, zaradi neizpodbitnih uspehov, je bila EU dolga desetletja brez pravih nasprotnikov. V zadnjem obdobju pa je postala tarča kritik političnih skupin na levici, tako zaradi ne-

Vukovar, Knin, Mostar, Sarajevo in Srebrenica so grobo prekinili najdaljše obdobje miru v sodobni evropski zgodovini in služili kot kruto opozorilo Evropi: sovraštvo, nacionalizem, politična norost in brezglavo nasilje ostajajo med nami. Vendar pa je bilo še pomembnejše spoznanje, da je pot političnega in gospodarskega združevanja pravilna, njeno nadaljevanje pa nujno.

razvoj, vpliv v svetu ter okvir za soočanje z izzivi globalizacije. EU so, marsikdaj s stisnjenimi zobmi, prikazovale kot »nujno zlo« v luči pomanjkanja alternativ.

Drugič, zaradi vedno večjega števila držav združenih v EU, njihove raznolikosti ter trenj med zagovorniki federalizacije na eni strani in državne suverenosti na drugi, so bile pomembne evropske institucionalne spremembe in posamezne politike vedno bolj pogosto sprejete na podlagi najmanjšega skupnega

ravnotežja med pravili skupnega evropskega trga in tradicionalno zaščito delavskih pravic, kot tudi zaradi podpore svetovni globalizaciji finančnih in trgovinskih tokov. Selitve podjetij in služb, predvsem iz starih držav članic v nove, ter upad industrijske proizvodnje zaradi naraščajočega pritoka cenejših izdelkov iz Azije so razumljivo razočarali veliko ljudi. Na drugi strani pa je EU zaradi že omenjenega demokratičnega deficita v očeh mnogih pričela izgubljati legitimnost. To je okrepilo

predvsem politične skupine na desnici, ki so se pričele boriti za omejitve obsega in moči EU ter vračanje nekaterih pristojnosti v okvir nacionalnih držav.

Sedanja kriza

Z izbruhom sedanje gospodarske krize je duh ušel iz steklenice. Vse naštete dileme, s katerimi se je EU soočala v preteklem obdobju, so se okrepile in močno zamajale podpora dosedanji ureditvi.

Argument, da je EU prostor, ki zagotavlja ekonomsko blaginjo in varnost, se je sesul v prah. Medtem, ko so povojne generacije pridobitve političnega in gospodarskega združevanja občutile neposredno z dvigom življenjskega standarda, se sedanja generacija sooča z bedo brezposelnosti, revščine in izgubo vere v boljšo prihodnost. Grško gospodarstvo se je od začetka krize skrčilo za četrtno, brezposelnost je že preseгла 25 odstotkov. Prav tako je brez službe vsak četrti prebivalec Španije, mladina izgublja vsakršno upanje na boljši jutri in zaupanje v politiko, tako domačo kot evropsko. Nič kaj prijetna ni slika tudi drugod: na Irskem, Portugalskem, Madžarskem, v Italiji, Latviji, na Cipru, v Sloveniji ... Prihodnja leta ne obetajo nič boljšega. Obstoječi mehanizmi solidarnosti EU so se izkazali za povsem nemočne v luči pritiska sil globalizacije in izjemnega obsega težav, s katerimi se soočajo številna evropska gospodarstva. EU je tako v očeh mnogih vse prej kot garant varnosti in blaginje. V zadnjih letih je postala kvečjemu simbol nedemokratične tehnokratske oblasti, ki prevelik pomen pripisuje suhoparnim statistikam, premalo pozornosti pa namenja dobrobiti ljudi. Kriza je povsem razgalila tudi nepopolno institucionalno zasnovo evra. Skupna valuta, katere začetki segajo v 70. leta prejšnjega stoletja, je bila vedno v svojem bistvu pomemben političen projekt, tako rekoč kronanje evropskega združevanja. Dokonča uvedba evra je tako dobila zeleno luč predvsem zaradi strahu francoskega predsednika Mitterranda, da bo enotna Nemčija po padcu berlinskega zidu porušila ravnotežje moči med velikimi silami znotraj EU. Mitterrand je francoski pristane na združitev pogojeval z oblikovanjem skupne evropske valute, ki bi nepovratno odpravila nemško marko in Nemčijo za vedno trdno zasedrila v proces evropskega združevanja. Že takrat so nekateri opazovalci opozarjali, da je načrtovanje evra preveč politično osnovano in zato pomanjkljivo. Uvedba skupne valute brez istočasnega prenosa gospodarske in fiskalne politike na evropsko raven je namreč v ekonomsko upravljanje evroobmočja vgradila neravnotežje, ki se je porušilo ob iz-

bruhu sedanje krize. V grobem so bili za to krivi trije razlogi. Prvi je širše narave; politična identiteta EU je bila v trenutku snovanja evra prešibka, da bi lahko na njej zgradili popolno valutno območje in potrebne demokratične mehanizme, ki bi z njim upravljali. Želje za prenos gospodarskega upravljanja na evropsko raven ni bilo, še manj so bili takratni voditelji pripravljeni iz svojih rok izpustiti upravljanje s fiskalno politiko. Drugi razlog je povezan s samim upravljanjem monetarne politike; gospodarstva znotraj evroobmočja so si bila namreč tako različna, da enotna obrestna mera številnim izmed njih bodisi ni ustrezala bodisi jim je dajala napačne vzpodbude. Neizpodbitni prednosti evra – znižanje transakcijskih stroškov in poceni dostop do mednarodnih kapitalskih trgov – sta tako paradoksalno postali njegovi največji hibi. Čezmerno javno in zasebno zadolževanje, večinoma na račun neproduktivne potrošnje, je pripeljalo številne države na rob bankrota. Namesto da bi se razlike zmanjševale, so se večale. Tretji razlog pa je bila odsotnost nadzornih in korekcijskih mehanizmov. V luči vedno slabšega javnofinančnega položaja nekaterih članic evroobmočja se je sprožilo le malo alarmov, še manj je bilo na voljo gasilnih aparatov enkrat, ko se je ogenj razširil. Kasnejše *ad-hoc* rešitve so sicer preprečile najhujše, vendar bo trajno škodo zelo težko popraviti. Res je, politika je umetnost možnega. Vendar je bila uvedba evra iz današnjega vidika zaradi vgrajenih pomanjkljivosti neodgovorna.

Kdo je odgovoren za krizo?

Reševanje evra je še dodatno poglobilo tudi problem demokratičnega deficita v EU. Večina odločitev o programih pomoči in institucionalnih spremembah evroobmočja je bila sprejeta na celovečernih zasedanjih za zaprtimi vrati. Vodilno vlogo pri načrtovanju ukrepov je (razumljivo) prevzela Nemčija, medtem ko so ostale države, vključno s Francijo in Italijo, postale predvsem nemočne opazovalke in zgolj izvajalke nemških odločitev. S tem se je vezno tkivo skupnega projekta nedvomno razrahljalo, legitimnost pa neizogibno zmanjšala.

Številni teoretiki evropskih integracij so problem demokratičnega deficita do nedavnega zavračali, češ da bistvene pristojnosti ostajajo v rokah posameznih držav. Andrew Moravcsik iz ameriške univerze Princeton je tako vedno znova opozarjal, da najpomembnejši atributi sodobne države blaginje ostajajo v rokah demokratično voljenih nacionalnih parlamentov, medtem ko EU določa zgolj okvir gospodarskega sodelovanja. Tovrstni ustavni dogovor med evropskimi narodi pa je bil s kri-

Ključnega pomena je, da se voditelji pričnejo zavedati pomena izgradnje evropske politične identitete.

zo porušen. Pet let po njenem izbruhu EU korenito vpliva na delovanje in obseg države blaginje, predvsem v državah evroobmočja. Njene politike sedaj zaradi reševanja evra izdatno vplivajo na nekaj bistvenih državnih podsistemov: trg delovne sile, pokojninsko in zdravstveno zavarovanje ter šolstvo. Zaradi domnevne nujnosti sprememb je bilo časa za posvetovanje in legitimiranje novega prenosa suverenosti malo. Posledice na lastni koži seveda najbolj občutijo državljani tistih držav, ki so zašle v javnofinančne težave in sedaj na podlagi dogovorov o finančni podpori EU, Evropske centralne banke (ECB) in Mednarodnega denarnega sklada (MDS) uresničujejo programe za zmanjševanje državnih izdatkov. Vendar račun za nepopolno oblikovanje skupne valute v različnem obsegu plačujemo vsi. Prav tako nas lahko z vidika demokratičnosti skrbi nedavna napoved ECB, da bo na trge dolžniških papirjev posameznih držav posegala zgolj pod pogojem, da bodo slednje uresničevale kredibilen program reform. To je problematično iz dveh razlogov. Po eni strani je s tem ECB pričela izvajanje monetarne politike vezati na odločitve demokratično izvoljenih oblasti suverenih držav ter se postavila v položaj, ko bo morala presojati ali so te politike pravilne ali ne. Centralna banka, vsaj javno, tega ne bi smela početi. Po drugi strani pa ECB s tem ogroža lastno neodvisnost, saj si je le težko predstavljati, da na določeni točki ob presojanju reformnih programov ne bo podlegla političnim pritiskom najmočnejših držav evroobmočja.

Ob tem je pomembno opozoriti tudi na dejstvo, da odgovornosti za krizo ni prevzel nihče. Res je sicer, da so ceno krize z izgubo volitev plačale številne nacionalne vlade, vendar je sestava evropskih institucij ostala tako rekoč nespremenjena. Evropsko komisijo tako še danes vodi predsednik, ki je svoj prvi mandat nastopil davnega leta 2004, na samem vrhuncu krize pa so mu evropski voditelji celo ponovno izrazili zaupanje in mu podelili še drugi mandat. Evropski parlament, ki ostaja edina neposredno voljena institucija EU, je na žalost – in nikakor po svoji krivdi – odigral povsem marginalno vlogo. Odsotnost kazenskih ovadb za povzročitelje finančnega kolapsa ter odsotnost prevzemanja politične odgovornosti je med ljudmi zgolj poglobila nezaupanje tako v pravičnost ekonomskega sistema kot tudi v delovanje demokracije na ravni posameznih držav in znotraj EU.

Evroobmočje je po petih letih reševanja evra dobilo povsem nov obraz ter postalo gonilna sila nadaljnega združevanja. Skupna valuta je zaenkrat preživela, a za ceno dejstva, da se sedemnajsterica počasi, a vztrajno spreminja v federalno jedro EU, medtem ko države izven evroobmočja vse bolj postajajo drugorazredne članice z veliko manj možnosti vplivati na obliko prihodnjega integriranja. EU dveh hitrosti je tako postala realnost. Uresničile so se torej napovedi tistih federalistov, ki so že dlje časa opozarjali na nevzdržnost obstoječega institucionalnega okvirja, ki je (naivno) želel pod eno streho združiti preveč različnih interesov in potreb.

Izbruh krize je dokončno odplaknil tudi domnevno ideološko nevtralnost EU. Evropsko združevanje je bilo že od svojih začetkov podrejeno ekonomski teoriji prostega pretoka blaga, storitev in kapitala, vendar so bili zaradi manjših razlik med ustanovnimi članicami pritiski šibkejši, posledice za delavski razred pa blažje. Predvsem z zadnjim širitvenim valom pa so se notranje razlike povečale in prav slednje so – vzporedno z liberalizacijo svetovne trgovine, katere pomemben zagovornik je bila tudi EU – krepile pritisk na državo blaginje in tradicionalno zaščito delavskih pravic. Nasprotovanje dogmi o nujnosti dodatne liberalizacije trgov in privatizacije javnih storitev je prvič preraslo v širši upor v času kampanje za sprejetje Evropske ustave leta 2005. Vse bolj očitno je postajalo, da ekonomska teorija ni odražala praktične realnosti vse večje brezposelnosti in dohodkovne neenakosti. Izbruh krize in odziv nanjo je na žalost razblinil vse dvome. Namesto da bi EU s skupnimi močmi sanirala propadajoči finančni sektor, korenito reformirala njegovo delovanje, gospodarstvo zagnala s skupnimi izdajami evroobveznic ter s tem preprečila panični odziv svetovnih trgov, je rešitev raje iskala v krčenju pristojnosti države in njenih izdatkov. Res je, slabo in neodgovorno vodenje nekaterih držav je bistveno prispevalo k vzpostavitvi neravnotežij, vendar je k slednjim prav tako bistveno prispevala tudi nebrzdana zasebna potrošnja in boj za čim večje (špekulativne) dobičke. Z intelektualno omejenim – in ideološkim – odzivom je EU povsem legitimno postala tarča očitkov o sledenju neoliberalni ekonomski logiki, ki trdi, da je država problem, ne pa del rešitve.

Iskanje poti naprej

Seveda bi bilo nekritično valjenje krivde na EU zmotno. V luči krize izjemnih razsežnosti je bilo manevrskega prostora malo, nabor rešitev pa nujno omejen. Napak bi bilo za napake predhodnikov kriviti sedanje evropske voditelje. Vendar pa so za-

dnja leta razkrila, da lahko kratkoročno razmišljanje še dodatno okrepi neravnotežja znotraj EU, ki bodo čez čas postala nerešljiva. Zato se zdi smiselno stopiti korak nazaj in razmisliti o tem, kaj je res bistveno, če želimo na dolgi rok zagotoviti preživetje najuspešnejšega projekta nadnacionalnega povezovanja v zgodovini človeštva.

Prvič, ključnega pomena je, da se voditelji pričnejo zavedati pomena izgradnje evropske politične identitete. V veliki meri je njena odsotnost namreč kriva za pomanjkanje solidarnosti med posameznimi narodi znotraj EU, na kar jasno kaže dejstvo, da reševanje evra v očeh državljanov predstavlja igro ničelne vsote. V takšnem stanju duha ne moremo pričakovati, da bodo nemški, finski ali nizozemski davkoplačevalci pripravljeno plačevati za domnevne napake drugih ter da bo doseženo soglasje o nujnosti davčnih transferjev znotraj EU, tako kot je popolnoma razumljivo, da se slednji zaradi razlik v stopnji razvoja prelivajo znotraj držav. Odsotnost politične identitete prav tako preprečuje, da bi se EU izvila iz primeža slabih kompromisov, ki ostajajo nujni zaradi medsebojnega nezaupanja, ki se je s krizo samo okrepilo. Politične razprave se morajo zato izogniti poenostavljanju, stereotipom in večvrednostnemu zaničevanju, odločitve pa morajo služiti kot dokaz, da evropske narode več združuje, kot jih deli.

Drugič, to, da EU izgublja legitimnost, je dejstvo, ki ga voditelji ne bi smeli jemati zlahka. V demokratičnih ureditvah imajo namreč zadnjo besedo ljudje in njihovo nezadovoljstvo lahko kaj kmalu prerase v destruktivno spiralo nezaupanja, ki lahko privede do zavračanja še tako smiselnih in nujnih rešitev. Zato je bistvenega pomena, da tako institucionalne spremembe kot tudi tiste politike, ki bistveno vplivajo na življenje ljudi, pridobijo neposredno podporo na volitvah. Čas iskanja nerazumljivih kompromisov na celonočnih zaprtih zasedanjih je – ali si to želimo priznati ali ne – nedvomno mimo. Prav tako je zmotno iskanje domnevno apolitičnih »tehničnih« odrešiteljev. Upravljanje z državo je vedno in povsod politično.

Tretjič, politični dogmatizem je neproduktivna podlaga za iskanje soglasij, priseganje na neizogibnost dosedanjih ekonomskih predpostavk pa intelektualni redukcionizem. Ne glede na to, kako močno si nekateri želijo zabrisati izvor krize, je slednji nedvomno povezan z dereguliranjem kapitalskih trgov in umikom države. Globalizacija v teoriji resda veča ekonomsko učinkovitost, vendar v praksi brez korekcijskih mehanizmov povzroča večanje dohodkovne neenakosti in s tem političnih trenj. Evropska razprava mora zato ponuditi svež razmislek

o novih pristopih, ki bodo presegli grobe statistične poenostavitve.

Četrto, ne smemo si delati utvar glede posledic nadaljnega poglobljanja EU, ki se zdi v luči krize, sedanje mednarodne (ne) ureditve in krepitve novih gospodarstev Azije, Afrike in Južne Amerike neizogiben. Prenos suverenosti na nadnacionalne institucije prinaša svojevrstne nevarnosti, saj lahko posameznim državam omeji ideološko svobodo odločanja o lastni prihodnosti. Primer evra je zgovoren. Članice evroobmočja se šele sedaj pričenjajo zavedati obsega obveznosti, ki so jih nase prevzele ob njegovem sprejetju. Konkurenčni pritiski in odprava neravnotežij – na žalost vsaj deloma tudi s krčenjem državnih izdatkov – bodo v prihodnjih letih zahtevali še večje odrekanje. Zato je nujno, da EU sprejme novo »družbeno pogodbo«, ki bo utrdila demokratične mehanizme in jasno začrtala pristojnosti posameznih političnih ravni. Pri tem povezovanje ne sme postati mehanizem izključevanja, evroobmočje pa mora ostati trdo zasidrano v skupnem okviru EU. Nadaljnje povezovanje bo nujno vodilo k oblikovanju evropske federacije, vendar mora istočasno tudi vnesti varovalke pred (ideološko) prevlado nekaterih držav. Federalizem se lahko sicer sprevrže v hegemonijo močnejšega.

Nenazadnje, reševanje evra in nadaljevanje evropskega združevanja mora nujno zagotoviti obstanek države blaginje kot najpomembnejšega civilizacijskega dosežka sodobne Evrope. V nasprotnem primeru je reševanje evra zaman, saj na dolgi rok ne bo politično vzdržno. Prav tako ne bo politično vzdržno nadaljevanje evropskega združevanja, ki je bilo v svojem bistvu vedno namenjeno širjenju blaginje, ne pa krčenju demokratične izbire.

Evropa se je tako šestdeset let po začetku najpomembnejšega političnega projekta nadnacionalnega združevanja v zgodovini človeštva znašla na razpotju. Napačno bi bilo pristati na poenostavljeno razumevanje, da so izzivi zgolj ekonomske narave. V svojem bistvu so namreč izrazito politični. Evropski voditelji morajo zato zbrati dovolj modrosti in moči, da ljudem povrnejo zaupanje v projekt, ki je staro celino povlekel iz stoletij vojn v obdobje gospodarskega razcveta in svobode. Ob tem ne smejo zanemariti dejstva, da je sedanja gospodarska kriza nevarno načela tudi vero ljudi v pravičnost in trajnost sedanje oblike kapitalizma in demokracije. V nasprotnem primeru bodo neverjetni dosežki preteklih desetletij kmalu utonili v pozabo, dinamiko nadaljnega (ra)združevanja pa bosta v veliki meri določala strah in boj za golo preživetje. ●